

Avtorski projekt

1973



GOJ 2.025
NOVA GORICA
GORIZIA

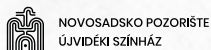
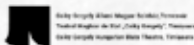
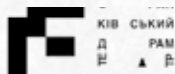
Evropska prestolnica kulture
Capitale europea della cultura
European Capital of Culture

Uradni program
Programma ufficiale
Official programme

GO! 2025
NOVA GORICA - GORIZIA



STUDIO ZA RAZISKAVO
UMETNOSTI IGRE



sl()gi SLOVENIAN
THEATRE
INSTITUTE

*Janežič je mojster ustvarjanja
razpoloženja, in to z neverjetno
lahkoto. Igranje, lahko bi rekli, niti ni
igra, saj igralci pripovedujejo zgodbo,
torej veliko majhnih zgodb, mimo
tradicionalnega oblikovanja likov,
kot civilni ljudje. Pa vendar vsaka
najmanjša podrobnost oživi pred nami
in s tem sproži našo domišljijo.*

Szerda Zsófia



Dodekalogija 1972–1983

Transgeneracijska dokumentarna fikcija

Dodekalogija 1972–1983 je celoletni gledališki omnibus dvanajstih avtorskih projektov režiserja Tomija Janežiča ter več umetnic in umetnikov iz različnih držav. Raznoliki projekti se bodo odvijali skozi vse leto 2025 v okviru Evropske prestolnice kulture 2025 Nova Gorica – Gorizia večinoma v novogoriškem gledališču in na drugih lokacijah po mestu. Vsak mesec bo na ogled eden od dvanajstih projektov, vsak za različno število gledalcev – od individualnega ogleda do spektakla na stadionu. Dodekalogija orisuje mrežo življenjskih usod, ki se raztezajo skozi čas in so zaznamovane s potovanji ter selitvami. Predvsem pa je to omnibus o gledališču samem.

Januar:	predstava <i>1972</i> za eno osebo v počitniški prikolici v SNG Nova Gorica
Februar:	premiera predstave <i>1973</i> na malem odru SNG Nova Gorica
Marec:	premiera predstave <i>1974</i> v Slovenskem mladinskem gledališču Ljubljana
April:	predstava o predstavi <i>1975</i> Akademskega dramskega gledališča Ivana Franka iz Ivano-Frankivska (Ukrajina) v Novi Gorici
Maj:	enkratni dogodek <i>1976</i> na stadionu v Novi Gorici
Junij:	enkratni dogodek <i>1977</i> v avditoriju SNG Nova Gorica
Julij:	gostujoča predstava <i>1978</i> Madžarskega državnega gledališča Csiky Gergely iz Temišvara (Romunija) v Novi Gorici
Avgust:	premiera predstave <i>1979</i> v Ustvarjalnem centru na Kruščah
September:	premiera predstave <i>1980</i> v Slovenskem mladinskem gledališču Ljubljana
Oktober:	gostujoča predstava <i>1981</i> Novosadskega gledališča v SNG Nova Gorica
November:	premiera predstave <i>1982</i> na malem odru SNG Nova Gorica
December:	zaključni dogodek <i>1983</i> v Novi Gorici

Avtorski projekt

1973

- 6 **Zasedba**
- Primož Jesenko
- 8 **Tomi Janežič – prisotnost v odsotnosti**
- Patricija Maličev
- 14 **Izstop iz časa ali življenja**
Intervju s Tomijem Janežičem
- Tjaša Črnigoj
- 24 **Dodekalogija 1972–1983**
Postopki transgeneracijske dokumentarne fikcije
- Marko Klavora
- 36 **Nova Gorica in sedemdeseta**
- Mojca Madon
- 52 **Dogodki in pojmi v uprizoritvi 1973**
- 62 **Kontakti**

Slovensko narodno gledališče Nova Gorica

Sezona 2024/25, uprizoritev 5

Premiere 1., 2., 3., in 4. februarja 2025 na malem odru SNG Nova Gorica

Koproducent Evropska prestolnica kulture, Nova Gorica

Predstava je del uradnega programa GO! 2025

Avtorski projekt

1973

Drugi del Dodekalogije 1972–1983

2025

Režiser in dramaturg **Tomi Janežič**

Scenograf **Branko Hojnik**

Kostumografinja **Marina Sremac**

Avtor glasbe **Samo Kutin**

Avtor videa **Carlo Zoratti**

Asistentki režiserja **Tjaša Črnigoj, Mojca Madon**

Asistentki scenografa **Katarina Prislán, Lara Reichmann**

Asistentka kostumografinje **Slavica Janošević**

Svetovalka za jezik **Anja Pišot**

Oblikovalca svetlobe **Tomi Janežič in Branko Hojnik**

Oblikovalec zvoka **Gašper Torkar**

Snemalec videa **Stefano Giacomuzzi**

Snemalec zvoka za video **Renato Rinaldi**

V predstavi so uporabljene tudi avtorske skladbe zasedbe Mulčer (Samo Kutin, Andrej Fon in Szymon Gasiorek) in skladbe Sama Kutina v soavtorstvu z Enjo Grabrijan. Ostali glasbeniki, ki sodelujejo s Samom Kutinom pri glasbi za Dodekalogijo 1972–1983, so Jure Boršič, Kaja Draksler, Jošt Drašler, Vid Drašler, Andrej Fon, Szymon Gasiorek, Iztok Koren, Ana Kravanja, Dejan Lapanja, Eduardo Raon in Tea Vidmar. Uporabljena je tudi glasba s plošče *Odpotovanja* Tomaža Pengova in druga glasba iz leta 1973.

Zahvaljujemo se Tini Strel, svetovalki za znakovni jezik.

Vodja predstave **Kaja Trkman**, šepetalka **Maja Dvoršek**

Vodja tehničnih služb **Davorin Kodrič**, producent **Aleksander Blažica**, oblikovalci luči **Nik Kranjc Gregorčič, Renato Stergulc in Marko Vrkljan**, oblikovalci zvoka in videa **Vladimir Hmeljak, Jure Mavrič, Stojan Nemeč in Gašper Torkar**, odrska mojstra **Damir Ipavec in Ambrož Jakopič**, odrski tehniki **Rok Cuznar, Jani Murovec, Dean Petrovič in Bogdan Repič**, odrski delavci **Miraltem Hrnjica, Blaž Kovač in Jurij Modic**, oblikovalec scenske opreme **Gorazd Prinčič**, rekviziter **Damijan Klanjšček**, frizerki in maskerki **Hermína Kokaš in Katarina Laharnar**, garderoberki **Barbara Hvala, Jana Jakopič in Mojca Makarovič**, scenska mizarja mojstra **Mark Mattiazzi in Marko Mladovan**, mojster krojač **Robert Žikovič**, šivilja **Marinka Colja**, skrbnica fundusa **Tatjana Kolenc**

Predstava ima dva odmora.



Tamara Avguštin k. g.
Ana Facchini
Arna Hadžialjević
Patrizia Jurinčič Finžgar
Anuša Kodelja k. g.
Helena Peršuh
Matija Rupel
Marjuta Slamič
Žiga Udir



Primož Jesenko
Tomi Janežič
– prisotnost
v odsotnosti

Po srednji šoli v Novi Gorici in študijskih letih na AGRFT je iniciacijski akt, s katerim Tomi Janežič vstopi v gledališko institucijo, uprizoritev drame *Equus* Petra Shafferja na Mali sceni Mestnega gledališča ljubljanskega leta 1996. Nadaljnje pomembno obdobje Janežičevega eksperimentalnega iskanja lastnega odrskega jezika je vezano na delovanje v njegovem Studiu za raziskavo umetnosti igre. Ta kreativna platforma se kasneje razvija tudi ob stiku z dramskimi avtorji: trije ključni so Anton Pavlovič Čehov, Milena Marković in Simona Semenič, v gledališkem smislu zelo pomembni Bertolt Brecht, William Shakespeare in Ljubomir Simović, prav tako S. Anski, Mihail Bulgakov in Georg Büchner, zatem Fjodor Mihajlovič Dostojevski, Lev Nikolajevič Tolstoj in Viktor Frankl, od sodobnih dramskih pisav tudi Tatjana Gromača.

Leta 2000 prvič režira na Hrvaškem, sodelovanje mu ponudi Ivica Buljan, tedaj umetniški vodja HNK Split. Janežič ob režijah v Sloveniji leta 2005 prvič uprizarja v Srbiji, nato režira v Makedoniji, Črni gori, Bosni in Hercegovini, Italiji, Rusiji, na Norveškem, v Litvi in Romuniji, v okoljih, kjer njegov uprizoritveni pristop z intenzivnim dialoškim nabojem sprejmejo samodejno.

Tomi Janežič se kot režiser, dramaturg in pedagog avtorsko odločilno razvije ob sodelovanjih in v interakciji z gledališkimi prostori bivših jugoslovanskih republik. Njegova pritrjenost na slovenski uprizoritveni domicil se rahlja, toda stik se nikoli zares ne prekine. Čeprav večina pomembnejših predstav, ki jih je režiral v tujini, ni gostovala v Sloveniji in jih slovensko občinstvo ni videlo – izjeme so predstava *Zločin in kazen*, prikazana v spremljevalnem programu Borštnikovega srečanja leta 2006, predstava *Crnac*, ki je leta 2011 gostovala v Mestnem gledališču

ljubljskem, in *Galeb* leta 2013 v ljubljanskem Kinu Šiška –, ostane stik z domačim gledališkim prizoriščem živ tudi zaradi Janežičeve profesorske vloge na AGRFT (v letih 2006–2014 je predaval dramsko igro in praktično režijo na prvi stopnji, v letih 2014–2023 pa gledališko režijo na drugi stopnji). Živ ne le med poznavalci in ne le zaradi nagrade Prešernovega sklada, ki jo prejme leta 2020.

Ob predstavah *Kralj Lear* (z Ljubom Tadićem v njegovi zadnji gledališki vlogi), *Najdenec Simeon*, *Potujoče gledališče Šopalović*, *Gozd se svetlika*, *Galeb*, *Opera za tri groše*, *Smrt Ivana Iljiča*, za srbski prostor pomembnih in nagrajevanih, se zgodi postopni avtorski premik Janežičeve režijske pisave, njene obravnave dramskega teksta in še zlasti igralca. Izstopi njihova drugačnost od predstav, ki jih je do leta 2006 režiral v Sloveniji. Eden od ključnih vidikov njegove odrske prakse in iskanj postopoma postane vez z ozadjem psihodramskih tehnik, ki temeljno določi Janežičev način dela z igralcem in odrsko snovjo. Zdi se, kot bi bil ves čas gravitiral v to smer. Pomen njegove režiserske prezenca za slovensko igralstvo je neizmeren in hkrati nemerljiv, pri čemer svojevrstna odsotna prisotnost oziroma prisotna odsotnost, ki opredeljuje Janežiča, ni pomembna.

Leta 2018 v interakciji z dramsko pisavo Simone Semenič v Slovenskem mladinskem gledališču nastane predstava *še ni naslova*, ki pomeni prelomno točko Janežičeve odrske vrnitve »domov«. Kot ključne se potrdijo okoliščine za ustvarjanje, sprejetost pri vodstvu in igralskem ansamblu, nič manj dovezetnost občinstva, ki mu je gledališče namenjeno. Slovensko mladinsko gledališče se pokaže kot izjema. V nasprotju z večino slovenskih gledaliških hiš, ki jih zaznamuje domala tovarniški tempo proizvodnje predstav, ima SMG posluš za subtilno polzenje odrskega časa, ki ga vzpostavljajo predstave Tomija Janežiča, in posluha ne odmerja tanko.

Slovenski gledališki prostor po tem, ko se v njem razvijejo prebojni režiserji, teh v svojih vrstah marsikdaj ne zazna ali jih s svojim

normativnim odnosom odžene. Drugače je z občinstvom, ki Janežiča prepoznava vseskozi. To ni publika klasične črne škatle meščanskega gledališča in običajnih časovnih parametrov. Medtem predstave, ki jih je režiral v tujini, gostujejo po svetu (od Nemčije in Slovaške do Rusije in ZDA) in po eminentnih mednarodnih festivalih: omenimo italijanski festival Fabbrica Europa (Firence), belgijski Kunstenfestivaldesarts (Bruselj), litovski Sirenos, avstrijski Wiener Festwochen, ruski Zlata maska, pa tudi nam bližje festivale, kot so Bitef, Eurokaz, Mess. Za razliko od predstav, ki redko sežejo zunaj svojega neposrednega okolja, uspe Janežičevim vzpostaviti specifično mednarodno gledališko skupnost.

Kot bi bil tukaj začasno; V dialogu s Tomijem Janežičem, knjiga intervjujev z gledališkim režiserjem, ki je med gledališkimi publikacijami redok pojav (pri Slovenskem gledališkem inštitutu je izšla leta 2023), se je kot založniški imperativ sprožila prav ob tej uprizoritveni poetiki, ki je določila zadnjo četrtino gledališkega stoletja v tem delu Evrope, od srede devetdesetih do danes. Knjiga zapolni vrzel kot dokument razmislekov in konceptov, ujetih v formo dialoga, spontanega dvogovora, ki je Janežičevemu habitusu *conditio sine qua non*. Mednarodna vpetost je v začetku 21. stoletja za uspešnega gledališnika tako rekoč samoumevna, vendar kontinuirano delo v velikih gledaliških hišah ni prav pogost pojav. O pojavljanjih naših režiserjev v tujini velikokrat izvemo malo, to se tudi ne zdi pomembna referenca za delo doma, kar je deloma simptomatično, deloma pa eden od znakov časa.

Zbirko uvede pogovor, objavljen leta 2002 na Reki, na Hrvaškem; sledi trinajst intervjujev iz srbskega (še zlasti vojvodinskega), hrvaškega prostora, devet iz slovenskega in dva iz dežel onkraj prostorov bivše Jugoslavije (Madžarska, Litva). Izbor poskuša pokazati razvoj in premene v gledališko-estetskem interesu, ki ga formira Janežičeva režiserska dejavnost na odrih zunaj Slovenije. Tako kot Janežičev odrski diskurz ne izreka enoznačnosti, se tudi njegove trditve skozi čas nadgrajujejo in poglobljajo, vrača se k istim tema(tika)m in hkrati odpira nove. Kot sogovornik pri slehernem novinarju ali teatrologu sproži posluš

in zavzetost v zapisu, hkrati pa zajame fenomene vsakič drugače, z izvirnimi novimi poudarki in pomenskimi polji. Izbor pogovorov, ki je le drobec impozantne množine medijskih objav, to potrjuje.

Janežič ni muzejski eksponat v vitrini, tudi zato v predstavah *Človek, Doppler, Ubu*, še ni naslova, *Sedem vprašanj o sreči, Ni to to* in *Striček Vanja* geografskim mejam ne pripade več vloga določevalca. Gledališki pristop na to ne pristane, ne pristaja. Še zlasti interaktivno sodelovanje z nelinearno dramsko pisavo Simone Semenič in z mojstrom odrskega prostora Brankom Hojnikom odpelje čut za preklapljanje med atmosferami, asociacijami, tihimi motivacijami in namigi naprej. Pokaže se, da za uprizoritveno potrebo, ki zavrača tičanje v kategoriziranih predalih, ni meja.



Tomi Janežič



Patricija Maličev

Izstop iz časa ali življenja

Intervju s Tomijem Janežičem



Zakaj Dodekologija 1972–1983, zakaj prav ta razpon let? Rojeni ste leta 1972. Zaključite z letom 1983.

To so leta, ki sem jih preživel v Novi Gorici, ampak razlogov za ta izbor je več. Eden od njih je bil, da smo že nekaj časa razmišljali o 12-letni predstavi. Omenjeno obdobje je bilo obenem za Novo Gorico posebno obdobje rasti, upanja, po drugi strani pa je bil tudi čas intenzivnega dogajanja po svetu. Zanimivo, kako so ti svetovni dogodki vstopali v naša stanovanja skozi televizije, ki so se takrat bolj ali manj množično pojavljale. Skratka, to je bil čas, ki se ga sam živo spominjam, kot bi bil iz kakšnega italijanskega filma. Čas odraščanja nas konstituira in ohranja nek šarm in čar.

Z odtekanjem let, ko se spuščamo v drugi del življenja, se zdi, da je vračanje v detinstvo, čeprav samo v spominu, še posebej dragoceno.

Sam razumem spomin kot nenehno spreminjajočo se stvar. Vemo, da se spomini na nek način ves čas ustvarjajo, modificirajo itd., starejši ljudje imajo menda lepše spomine. Mogoče nas to ohranja pri življenju. Da imamo vedno lepše spomine na to, kar se je v življenju dogajalo.

Morda sploh ni nujno, da je vedno lepše. Mogoče je tako kot v ljubezni, da so najlepši začetki.

Meni je kar dobro, ne bi se vračal nazaj in tudi na tista leta ne gledam nostalgичno. Pri Dodekalogiji zato ni v prvem planu moja zgodba. Se pa skozi vse pripovedi tistega časa na nek način seveda sprašujem, kaj me je konstituiral, ker namreč enih stvari ni mogoče nadomestiti. Ni moč nadomestiti glasbe, ki si jo slišal v otroštvu, ali okusov, na katere si naletel, ali pa dialekta, s katerim si odrasel. Skratka, vse te stvari gredo nekako pod kožo. Eno od vprašanj, ki se nenehno poraja v zgodbah Dodekalogije, je, kje si doma, ali si doma tam, kjer ...

... vi pravite, da ste »tu samo začasno« ...

Vsekakor sem se spraševal in se sprašujem tudi sedaj. Ali je dom nekaj, kar ustvariš in kjer se odločiš biti, ali je nekaj, kamor si se premaknil, ali je dom tam, kjer si se rodil? To je, jasno, povezano tudi z identiteto, z vrednotami.

Vse naštetu te zgodbe postavljajo pod vprašaj. Gre tudi za zgodbe o migracijah, o ljudeh, ki niso imeli doma v klasičnem smislu besede.

Govorim tudi o nacionalno mešanih družinah, v katerih nacionalna identiteta ne more biti jasna. Različne odločitve o tem, na kateri strani meje živeti. Ali zgodba o tem, kako je nekaj ljudi nekaj doletelo na nekem koncu sveta, v Gorici, Novi Gorici ali na drugem koncu nekdanje Avstro-Ogrske, in je to opredelilo njihova življenja.

Skratka, če se vrnem na to, kar ste spraševali. Glede spominov obstaja cel kup primerov, ko se v umetnosti nekdo vrača v čas odraščanja. Konec koncev Fellinijev *Amarcord*, ki je nastal prav leta 1973, ali na primer Tarkovski in njegov avtobiografski film *Zrcalo*, ki je prav tako nastal v

tistih letih. Mislim, da se temu tako rekoč ne moreš izogniti. Verjetno gre tudi za leta, v katerih se znajdeš. Morda tudi zaradi otrok, ki jih imam ... In se sprašujem o tem, kakšen čas je to bil, katere stvari ostajajo po svetu iste, ponavljajoče se, kaj se je spremenilo in kaj ne, in kam gre ta svet.

Kje in kako je v tem dvanajstletnem obdobju vstopila v vaše življenje umetnost, predvsem gledališče?

Med ukvarjanjem s spomini iz tistega obdobja sem doumel, da je gledališče, ki sem ga kasneje ustvarjal, pravzaprav raslo iz moje otroške sobe, iz prostora odraščanja. Ko sem gledal, kar je ponavljajoče – motivi ali elementi, odrski rekviziti, scenski elementi, ki se v predstavah ponavljajo –, mi je postalo jasno, da gre pravzaprav za vse, na kar sem naletel v zgodnjem otroštvu.

Odraščal sem pod pianinom – in pianino je bil v veliko mojih predstavah. Preproga, na kateri sem se igral, preproga, na kateri sem odraščal. Ali pa televizija, ki je imela v tistih letih strašno moč, ali radio in gramofonska

plošča. Vse to. Te prve izkušnje. Pa tudi kri, ko jo prvič zagledaš. Ali sneg, ko ga prvič doživiš. Ko je zapadel v Novi Gorici, se je to zdelo nekaj popolnoma mističnega. Pa telefonski pogovori. Prvi telefonski pogovori, ki se ti zapišejo pod kožo. Nastal je pravi spisek elementov, kako se ti rekviziti ponavljajo skozi predstave, in videl sem, da so brez izjeme vsi doma tam, v tistem času. Med drugim tudi moja prva izkušnja z mikrofonom na odru. Da se znajdeš na odru in zadaj je rdeča zavesa. Ta je v mojih predstavah tudi nekaj ponavljajočega.

Na tisti zavesi so črke iz stiropora. In mikrofoni. Takrat so ga še oblačili v barvaste gobice. Moja izkušnja z občinstvom, ko sem imel sedem let. To je bila zagotovo posebna izkušnja, ki me je zaznamovala in je bila čisto izven običajnih izkušenj. Ko si star sedem let in doživiš posebno pozornost in naklonjenost množice ljudi, ki doživijo tvoj nastop kot nekaj simpatičnega in ti naklonijo aplavz in te gledajo na poseben način ... in so tam tudi starši ... težko ostaneš imun ob takšni izkušnji.

Govorite o prireditvi Veseli tobogan?

Ja. To je bil čas samega začetka osnovne šole. Učiteljice so me pošiljale na nastope, kjer sem deklamiral pesmice. Ta pesem na Veselem toboganu je bila *Če bi Toneta Pavčka. Če bi bil vsemogočen, pa nisem, bi napisal veliko pisem ...*

Nisem natančno vedel, kaj se mi dogaja, sem pa opazil, da ima gledališče, oder, nek poseben učinek na ljudi ... In da jaz na tem odru dobim neko pozornost, ki je sicer verjetno nisem. V nekem trenutku se mi je verjetno zdelo samoumevno, da sem na tistem odru in nekaj počnem. V puliju in z mapo v roki nekaj recitiram. Ne samo v dvorani, tudi na pokopališčih in včasih v tovarnah, skratka, povsod.

Ena od prvih vlog v tem zgodnjem času je bila tudi, da sem v nekem prizoru igral režiserja. Nisem prepričan, da sem vedel, kaj je to režiser, ampak moral sem spraviti skupaj neko igro, težava pa je bila, da so vsi hoteli igrati samo partizane, nihče pa ni hotel igrati Nemcev. In potem sem se na koncu tega prizora ozrl proti občinstvu

in rekel: *Draga publika, nocojšnja predstava odpade, nihče noče igrati Nemcev, vsi hočejo igrati partizane.*

To je izzvalo smeh in aplavz. Tako sem se počasi začel srečevati s tem, kaj narediti, da ima nekaj učinek pri občinstvu.

In ker se ti to dogaja kot otroku, se tega instinktivno učiš.

Po drugi strani pa je bila pomembna tudi prisotnost gledališča in glasbe, nekako skozi očeta, ki je bil sicer zdravnik, in mislim, da mu je igra veliko pomenila. Ljubiteljsko je nastopal v novogoriškem gledališču in poučeval je glasbo. Gledališče je imelo zanj čisto poseben status in to sem kot otrok jasno zaznal. Tako nas pač opredeljujejo življenjske okoliščine.

To so bile moje iniciacije in potem so se stvari odvijale po svoje. Srečeval sem pa, že takrat, ljudi, ki so dragoceni, ki so pomembni, ki so imeli in imajo ljubezen ... In naenkrat sem se znašel v gledališču. Ne spomnim se natančno, na kakšen način sem takrat razumel gledališče in vse, kar se v njem dogaja. Vem samo, da je bilo precej faz razumevanja.

Vsekakor pa sem čutil, da je gledališče lahko vznemirljivo ter da se v njem lahko zgodi nekaj izrednega. Začutil sem, da gre za nek izstop iz časa ali življenja, in ta občutek je bil zelo točen. Če ni življenje, je izstop iz življenja, se pravi, je igra. To je obreden prostor. Nekaj zelo izvornega je v tem izstopu, kjer potem mi preživljamo čas skupaj v nekem novem dogovoru.

Gledališče je eden redkih prostorov, kjer so ljudje na kupu tiho in poslušajo drug drugega na drugačen način in tam se lahko dogajajo tudi stvari v skladu z našimi nezavednimi željami. Lahko rečemo, da se v gledališču zgodi, kar se v življenju ne zgodi. Cela zgodovina dramatike govori o tem, kako v teatru navijamo za neke osebne in družbene spremembe. Kar pomeni, da v njem veljajo drugačne zakonitosti. In da se dogaja veliko stvari, da kot gledalci želimo, da nas nekaj kratkočasi, ali pa da želimo, da nas nekdo zapelje ali pridobi naše zaupanje. Da bi se v tem prostoru popolnoma prepustili in na poseben način postali kot otroci. Mislim, da je vse to bilo prisotno že

Ana Facchini, Tamara Avguštin, Tomi Janežič



takrat, v mojem otroštvu, občutek, da se lahko v gledališču zgodi nekaj zelo posebnega, kar te lahko spremeni.

In potem ste kot dijak v začetku devetdesetih režirali Klabundov *Krog s kredo*. Zelo lepe spomine imam na to, kako smo pripravljali to predstavo. Zakaj Klabund?

Šlo je za splet okoliščin, da sem naletel na ta tekst, dal mi ga je zdravnik Janez Hönn, njemu pa, mislim, njegov oče, ki se je ukvarjal tudi z gledališčem. Ta tekst se me je dotaknil, zato sem se ga lotil.

Če preskočiva nekaj desetletij in se ozreva nazaj, se zdi, da ste izbrali gledališko pot, ki je precej samosvoja. Ne govorim samo o načinu, kako ste delali, in o estetiki, nemara predvsem o tem, zakaj ste izbirali, kar ste potem izbrali. Sprašujem, koliko je izbira posameznih del za uprizarjanje lahko povezana z vsebino vaše biografije?

Hm, ne vem. Jasno je, da nas nagovarjajo zgodbe in vsebine, ki so za nas posebej pomembne. In sploh ni nujno, da v vsakem trenutku veš zakaj, v kakšnem razmerju si do teh zgodb. Seveda pa je res, da te nenehno nagovarjajo ali pa pride želja, da bi neke svetove na oder postavil prav zato, ker imaš neko zvezo z njimi. Nemogoče je, da ne bi šel nenehno skozi neke osebne procese, v katerih poskušaš bolje spoznati sebe in kdo si. To je skoraj neizogibno.

Imate gledališče danes enako radi kot nekoč?

Še bolj, kot sem ga imel. Zame gledališče ne bi moglo biti bolj živo. Mislim, da na tej poti nisem ničesar izgubil, temveč samo pridobil. No, izgubil sem neke odvečnosti, zadržke, nepotrebne napetosti in dobil neko ... lahkoto.

Govorim o gledališču v svojem bistvu, ne o gledališču v kulturnem smislu. Vedno bolj uživam v njem. Nimam občutka, da je nekoč obstajalo nekaj, kar bi lahko izgubil, nasprotno, čutim se tesno povezanega z najbolj izvornimi občutki, ki so me v gledališče pripeljali. Ne samo, da se nenehno skušam vračati k njim, ves čas skušam biti v stiku z njimi.

Katera predstava, predstave s takrat še solkanskega odra so vam posebej ostale v spominu?

Iz obdobja srednje šole se spomnim prve Korunove predstave, ki sem jo gledal, *Voranc*. Delal ga je tako v Ljubljani kot v Novi Gorici. Spomnim se predstave in učinka besed, Zajčeve poezije, posebnega vzdušja in tega, kako je na nek način vse nastajalo v moji domišljiji. Spomnim se mladega Radoša. Spomnim se predstav Janeza Pipana in Dušana Jovanovića. Novogoriško gledališče je skušalo biti relevantno. In vsi so po svoje imeli radi to malo solkansko dvoranico, ki je bila nekaj posebnega.

Nova Gorica/Gorica, države, zastave, meje. In meje v glavah.

Do meje sem vedno ohranjal distanco. Jasno je, da sem imel v zavesti nacionalno zavednost, ljudi, ki so v tem prostoru preživeli fašizem, ljudi, ki se niso hoteli predrugačiti, kot da je bila to močno prisotna vrednota, po drugi strani pa nenehna odprtost vplivom. Vpliv se vedno sliši ne le v jeziku, tudi v kulturi, v temperamentu, v kuhinji itd. In nenehno se čutijo vplivi z italijanske strani in od vsepovsod.

Nekaj je, česar se ljudje niso dovolj zavedali – da je bil ta prostor od vedno multikulturen, nista obstajali samo dve nacionalni identiteti. Gorica je bila stoletja predvsem avstroogrska in se ni končala tam, ampak je šla dlje v današnjo Italijo. In bili so Avstrijci, Nemci, Italijani, Hrvatje, Židje in Slovenci. Govorim o prostoru z značajem, ki je primerljiv s tistim na drugem koncu takratne Avstro-Ogrske. S Temišvarom, kjer sem imel predstavo, je bilo enako. Še danes je multikultureno mesto, ki je ravno tako prehajalo iz ene države v drugo in v tretjo. Ali Ivano-Frankivsk, mesto, ki se je nekoč

imenovalo Stanislavov. Ta mesta ob mejah, ki se potem znajdejo in menjujejo države, podobno kot Gorica, jih je Stanislavov v 150 letih zamenjal 10. Te izkušnje dajejo ljudem neko distanco do vseh sprememb, ki se zgodijo, do vseh prehajanj. To niso prestolnice, so mesta prehodov, prehajanj, življenjskih zgodb, ki prehajajo čez to mejo, ter ljudi, ki se tam znajdejo iz različnih razlogov in se odločijo tam ostati.

Naša meja je zame nekaj zelo vznemirljivega, pomeni mi točko prehajanja. Zame je kot koža. Ker koža je organ in ta organ ni črta, ima ogromno plasti in je delujoč, skozi njega dobivamo in oddajamo. In v njem se ogromno dogaja. Goriška je koža, tako jo jaz doživljam.

Dualizem odhajanja in vračanja. Prvi odhod je najbolj decidan in ugibam, da bo zadnje vračanje najnežnejše ...

Jaz sem hotel iz tistega prostora oditi.

Tako kot vsi.

Seveda. Hotel sem se osamosvojiti, se umakniti od svoje družine in od tega prostora, ki ima, ne pozabiva, tudi nekaj svojih slepih peg. Grenke točke neke provincialnosti. Kjer vedno obstaja, hote ali nehote, nek kompleks v zvezi s prestolnico in posledično neka čudna samozadostnost oziroma ene čudne stvari, ki mene niso prepričale. Nek strah, tudi ogroženost, in cel kup nekih lokalnih likov me nikoli ni prepričalo.

Pogosto se mi je zdelo, da poti vodijo v to, da za šankom pripoveduješ, kaj vse bi lahko bil in kdo vse ti je nekoč dal kredit itd. Ta značaj mi ni bil blizu in mislim, da sem prvenstveno hotel zbežati od njega, se umakniti. Podobno, kot sem zbežal iz Gorice, sem na nek način zbežal iz Slovenije, ker me je majhnost utesnjevala, potreboval sem odprt prostor. Vedno sem se bolje počutil drugje. Drugje sem lahko pisal zgodbo na novo, ustvarjal nove poglede in postajal bolj jaz.

Ampak nato sem se vedno na nek nenavaden način vračal. Tako kot je ta zdaj. Lep.





Tomi Janežič

Tjaša Črnigoj
Dodekalogija
1972–1983

Postopki
transgeneracijske
dokumentarne
fikcije



Dodekalogija 1972–1983 je transgeneracijska dokumentarna fikcija, ki temelji na osebnih zgodbah igralk in igralcev. Kot asistentka režiserja Tomija Janežiča postopke dela z osebnimi zgodbami spremljam »od znotraj«, skozi ustvarjalni proces nastajanja predstav *1973* in *1982*, obenem pa »na daljavo« sledim tudi procesom nastajanja ostalih predstav tega gledališkega omnibusa. V pričujočem besedilu bom popisala nekaj potez, ki po mojih opažanjih ključno zaznamujejo to prakso.

Zgodovinsko je osebno

Ena izmed prvih stvari, ki jih je režiser Tomi Janežič rekel na vajah za predstavi *1973* in *1982* v SNG Nova Gorica, je bila ta, da ga zanima, kako so bili zgodovinski dogodki prisotni v otroških sobah, dnevnih sobah, spalnicah. Predlagal je, da igralk in igralci na vajah govorijo osebne in družinske zgodbe, ki se povezujejo z leti 1973 in 1982 v Novi Gorici.

*Kaj se je komu od njih zgodilo v tistem letu? Kaj se je takrat dogajalo v njihovih družinah? Kako so ti dogodki postali vrhunec (ali razplet) nekega dogajanja, ki se je začelo veliko prej? Kako so procesi, ki so se začeli takrat, doživeli razplet in/ali vrhunec v kasnejših časih? Poudarek je bil na osebnih izkušnjah in osebnih procesih, politični dogodki in procesi [...] pa so prisotni toliko in tako kot so vplivali na usode udeležencev projekta in članov njihovih družin. (Iz kritike predstave *1981*, ki je premiero doživela v Novem Sadu oktobra 2024; Marina Milivojević Mađarev, *Moč enotnosti (gledališke) skupnosti*)*

Ko smo začeli z vajami v Novi Gorici, je bila za Tomijem Janežičem in ekipo že premiera v Temišvaru (Romunija), del procesa v Ivano-Frankivsku (Ukrajina), del procesa v Novem Sadu (Srbija) in del procesa v Slovenskem mladinskem gledališču v Ljubljani. S posebnim žarom je rekel, da se ne more naveličati zgodb, ki jih pripovedujejo igralk in igralci. Da bi jih lahko poslušal še in še. In tako se je začelo ...

Prva zgodba

26. januar 1978. 16.00. Stanovanjski blok v Temišvaru. Razširjena družina, ki obsega več generacij. Zazvoni telefon. Vse se začne tukaj. (Iz kritike predstave 1978, ki je premiero doživela v Temišvaru decembra 2023; Mihai Brezeanu: Bil sem in nisem bil – 1978)

Vse se začne s prvo zgodbo. Vsakič se je vse začelo s prvo zgodbo. 20. maja 2024 je bila povedana prva zgodba na prvi vaji za 1973 in 1982. To je bila zgodba o odhodu čez mejo, o migraciji. In o nekem zakonu med moškim in žensko, ki je pod vprašaj postavljala družbene norme in pričakovanja. Tomi Janežič je komentiral, da ni vseeno, katera zgodba se v nekem ustvarjalnem procesu pove prva. To ima nek simbolni pomen. Katera je prva zgodba, ki vznikne v skupini? Zgodbe, ki so do tedaj vznikale v Temišvaru, Ivano-Frankivsku, Ljubljani in Novem Sadu, so bile med sabo zelo različne in v njih so se zrcalile različne senzibilnosti skupin ter različni družbeno-politični konteksti. Rekel je, da je treba temu zaupati. Da je treba zaupati prvi zgodbi.

Sledilo je veliko novogoriških zgodb, obenem pa se je pred nami v vedno večji kompleksnosti izrisovala tema, ki jo je napovedala že prva. Kaj je dom. A je dom nekaj, od koder si, ali je to nekaj, kar si ustvariš. Kaj, če ne vem, od kod sem? Kaj, če nihče ne ve, od kod sem? Ali je identiteta nekaj, kar pripada meni, ali nekaj, kar me zavezuje kolektivu in skupnim vrednotam?

Odgovornost

Na eni izmed prvih vaj je eden od igralcev rekel, da čuti posebno odgovornost do oseb, ki so vpletene v njegove zgodbe. To niso samo njegove zgodbe, pač pa so tudi zgodbe njegovih sorojenk in sorojencev, staršev, starih staršev, sosedov itd. »Ali imam sploh pravico, da govorim te zgodbe?« Tomi Janežič je odgovoril, da lahko zgodbe tudi preoblikuje(mo), da lahko spremeni(mo) osebna imena, kraje itd. Na

vajah je večkrat poudaril, da njega osebne zgodbe ne zanimajo, ker bi želel izvedeti osebne stvari o drugih ljudeh. Ko posluša zgodbe, ves čas poskuša izluščiti motiv, vlogo ali pa nek element, ki je zanimiv in na poseben način zaznamovan s časom, o katerem govorimo.

Distanca

Ko so igralke in igralci pripovedovali zgodbe, se je včasih zgodilo, da so neko zgodbo prvič povedali na glas ali izven svoje družine in da je kar naenkrat zazvenela nenavadno, čudno. Včasih se je izkazalo, da je bila neka zgodba nekonsistentna ali morda sploh ni imela nobenega smisla. Včasih se je pokazalo, da gre za nekakšen družinski mit, ki ga je tej osebi nekoč nekdo povedal, da bi ji pojasnil nekaj, česar ni zmožgel ali pa ni želel povedati bolj direktno. V vsakem primeru je bilo tovrstno pripovedovanje zgodb priložnost, da so igralke in igralci vzpostavljali večjo distanco do lastnih družinskih zgodb.

1978 je pomemben, resen, človeka preizkušajoč in Boga izzivajoč podvig. Če se mu prepustimo, se lahko naučimo in doumemo marsikaj o sebi, svojih starših, starih starših, kar smo pozabili, ali vsaj to, da si nekdo zelo želi, da bi pozabili. (Iz kritike predstave 1978; Jászay Tamás: 1978)

Dokumentarizem in fikcija

Na neki točki je Tomi Janežič zgodbe med sabo povezal, prepletel ter ustvaril mrežo odnosov, ki je temeljila na osebnih materialih igralk in igralcev, a je bila izmišljena. Igralke in igralci so dobili vloge v tej mreži. Tomi Janežič jih je povabil, da jih razvijajo, odnose poglobijo ter mreži zgodb dodajo nove plasti.

To niso bile več tete, babice in strici tega ali onega igralca, temveč so ti sorodniki postajali sorodniki vseh njih. Ko so se družinske zgodbe prepletale druga z drugo, je rasel tudi material za predstavo. (Iz kritike predstave 1981; Marina Milivojević Mađarev, *Moč enosti (gledališke) skupnosti*)

Na primer, moja babica, rojena v Gorici, je živel v isti državi kot babica nekoga iz Ivano-Frankivska. Ta zgodba je sicer izmišljena, a hkrati je vsaka njena podrobnost resnična. Ustvarili smo mrežo zgodb – nekaj, česar prej še nismo delali. (Tomi Janežič na novinarski konferenci za predstavo 1975, ki je premiero doživela septembra 2024 v Ivano-Frankivsku.)

Na podlagi te mreže je Tomi Janežič pripravil scenarij, ki je v veliki meri temeljil na pripovedovanju. Pripovedovanju, ki ga je zaznamovala neka zelo posebna občutljivost ter način bivanja igralk in igralcev z gledalkami in gledalci. Izhajanje iz osebnih zgodb – ne glede na to, kako zelo so bile zgodbe nazadnje v predstavi predružačene – je povzročilo, da imajo igralke in igralci poseben, zelo oseben odnos do zgodb in do vlog, ki jih igrajo. Odnos, ki je izredno živ in intenziven. Odnos, ki ga ni treba umetno ustvariti, ker je že tam, v njih. Treba ga je negovati, mu prisluhniti, ga spoštovati.

Prav takšna specifična dramsko-scenska dokumentarnost je eno temeljnih oporišč Janežičevega režijskega pristopa in hkrati ključna značilnost njegovega dojemanja gledališča. Zdi se, kot da v njegovem gledališču ni igre v klasičnem smislu in tradicionalno zasnovanih dramskih likov. V njem se neprestano brišejo ali zamegljujejo meje med odrskimi in zasebnimi resnicami; v njem postane vse mogoče, tudi svobodna poigravanja z gledališčem znotraj gledališča ali navidezna igralska izstopanja iz vlog in zasebni nagovori publike; v njem gledališče neprestano preizprašuje samo sebe, svoje zmožnosti in meje, ki obstajajo med odrsko igro in tem, kar opredeljujemo kot resnico v življenju. (Iz kritike predstave 1981; Aleksandar Milosavljević: 1981)

Kot civilni ljudje

Tomi Janežič je v procesu večkrat poudarjal, da igra ne bi smela biti napor. Da se igralke in igralci ne bi smeli mučiti s prepričevanjem gledalk in gledalcev, da v zvezi z nečim nekaj čutijo. Igra je dajanje svojega telesa na razpolago, da gledalke in gledalci v njem vidijo, kar želijo. Pomembno je, da so igralke in igralci z gledalkami in gledalci

skupaj. Da skupaj z njimi odkrivajo zgodbe, ki jih pripovedujejo, in delijo občutja, ki se jim ob njih porajajo.

Igranje, lahko bi rekli, niti ni igra, saj pripovedujejo zgodbo, torej veliko majhnih zgodb, mimo tradicionalnega oblikovanja likov, kot civilni ljudje. Pa vendar vsaka najmanjša podrobnost oživi pred nami in s tem sproži našo domišljijo.
(Iz kritike predstave 1978; Szerda Zsófia: *In potem je zvonil telefon*)

Odhod čez mejo

Proces za 1973 in 1982 se je začel z odhodom čez mejo, z migracijo. Tisti odhod čez mejo je bil borba nekega moškega za to, da ostane civilist. Da izstopi iz vloge, ki jo družba pričakuje od njega, in da namesto tega sledi samemu sebi, četudi je v tem strašno ranljiv in na trenutke izgubljen. Obenem je ta odhod dediščina raznih odločitev, ki so jih sprejeli njegovi predniki. Ta odhod je bil pravzaprav na nek način predeterminiran. In ta odhod čez mejo se v predstavi ponovi. Z njim se vse začne in vanj se vse steka. Je obenem dediščina vseh omejitev, ki jih je posameznica ali posameznik podedoval od prejšnjih generacij, in je obenem korak proti temu, da oseba postane ustvarjalka ali ustvarjalec svojega lastnega življenja. In je oboje in je nekje vmes.

In zdi se, da podobno velja tudi za delo z osebnimi zgodbami v Dodekalogiji 1972–1983. Da so obenem popisovanje dediščine, ki jo skupina ustvarjalk in ustvarjalcev nosi in ki jih določa, ter obenem izstop, ustvarjalna intervencija ter umetniško preoblikovanje te dediščine. Hkrati malo obojega in hkrati nekje vmes. In tu je pravzaprav največja moč te prakse. Obenem se neizprosno sooča s tem, kar je, ter v sebi nosi globoko vero v možnost spremembe in v človeško ustvarjalnost tako v gledališču kot v življenju nasploh.

Žiga Udir, Arna Hadžialjević



Arna Hadžialjević, Helena Peršuh, Matija Rupel, Marjuta Slamič



Žiga Udir, Matija Rupel, Helena Peršuh, Patrizia Jurinčič Finžgar, Arna Hadžialjević,
Marjuta Slamič, Ana Facchini, Tamara Avguštin, Anuša Kodelja



Anuša Kodelja, Helena Peršuh, Marijeta Slamič



Ana Facchini, Arna Hadžialjević, Patrizia Junjčić Finžgar



Arna Hadžialjević, Žiga Udir







Anuša Kodelja, Helena Peršuh, Matija Rupel



Žiga Udir, Helena Peršuh

Marko Klavora
**Nova Gorica
in sedemdeseta**



Rodil sem se 14. oktobra 1978 pozno popoldan v Šempetru pri Gorici s carskim rezom. Zdravniki in sestre so bili name jezni, še preden sem prvič zakričal, ker so tistega poznega popoldneva ravno spremljali napeto finalno tekmo svetovnega prvenstva v košarki v Manili med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo. Jugoslovani s(m)o ta finale brez izgubljene tekme na celotnem turnirju dobili z 82 proti 81. Bravo naši.

Na računalniškem ekranu opazujem barvne fotografije, posnete tistega dne. Nova Gorica in Solkan sta bila v pisanih barvah. Ne samo zato, ker se je v tistih letih spominjanje prebivalcev planeta zahvaljujoč tehnologiji pospešeno barvalo. Med 12. in 14. oktobrom je namreč v tem mladem mestu potekal X. kongres Zveze socialistične mladine Slovenije (ZSMS). Na svečani slovesnosti je v petek, 12. oktobra, množica občanov in delavcev, mladincev in pionirjev, pred zgradbo občinske skupščine navdušeno pozdravila 737 mladinskih delegatov iz vseh slovenskih občin. Veličastna tribuna pred stavbo skupščine je obljubljala spektakel, predstavo, katere priprave so se začele že dolgo nazaj, ko je plakat okrajnega komiteja ZSMS Nova Gorica vabil brigadirje v dneh pred dnevom mladosti, da v dveh vikendih postavijo napis NAŠ TITO na Sabotinu: *Zgradili bomo napis Naš Tito. Akcija izgrajuje človeka*, so nanj zapisali mladinci. V dogovoru z republiško konferenco ZSMS je koprski skupina Boomerang zložila in posnela uvodno pesem kongresa, tekst zanjo je napisal takratni novinar Radia Koper Drago Mislej – Mef. Spomnimo se nekaj jumbo transparentov, ki so v času kongresa viseli nad Leninovo ulico (danes Rejčeva) in po vsej okrašeni Novi Gorici in Solkanu: *Mir, svoboda, bratstvo. Mladi in samoupravljanje. Želimo uspešno delo kongresu.*

Prestavimo se za sedem mesecev nazaj. 16. marca 1978 je moj oče Marjan, družbeno-politični delavec (kot se je takrat reklo), iz Tolmina peljal mojo mamo Lučko v Novo Gorico. Mama se je v Novi Gorici pred zdravstvenim domom samo predstavila v rešilni avtomobil, ki jo je po dogovorjenem protokolu sodelovanja med Gorico in Novo Gorico preko mednarodnega mejnega prehoda Rožna dolina odpeljal v zdravstveni dom na italijansko stran. Mama ni bila bolna, ni imela nesreče. V Italijo je šla na ultrazvok, ker ga takrat na slovenski (jugoslovanski) strani meje še niso imeli. Zanimalo jo je, če obstajam. V Gorici se je pred bolnišnico spet usedla v rešilni avto z jugoslovansko registracijo, ki jo je odpeljal nazaj proti meji. Že prej je voznik opazil, da se dogaja nekaj nenavadnega: policija, vojaštvo, napeto vzdušje, izredno stanje. Na meji pa dolga kolona. Policija in vojska sta pregledali vsak avtomobil. Rešilec z jugoslovansko registracijo je bil še posebej sumljiv. Pot, ki je navadno trajala nekaj minut, se je zavlekla v ure.

Rdeče brigade so v Rimu namreč ugrabile italijanskega predsednika vlade Alda Mora in pri tem ubile pet njegovih varnostnikov. Prebivalci Italije so bili v kolektivnem šoku. Aldo Moro, krščanski demokrat, je bil z Berlinguerjem, sekretarjem Komunistične partije Italije, tik pred tem, da v Italiji uveljavi »zgodovinski kompromis« med obema političnima poloma in ustanovi vlado »nacionalne enotnosti«. Država in njeni represivni aparati so se odzvali tako, da so začeli ugrabitelje iskati in loviti po vseh kotih in koščkih Italije, s teroristi pa se niso hoteli pogajati. 16. marca 1978 je bilo eno življenje na koncu svoje poti, drugo na začetku. Na takrat že dve desetletji pretočni meji sta se srečali dve nacionalni imaginarni skupnosti, ki sta v tistih desetletjih, vsaj navzven, utripali v zelo različnih ritmih. Če je bila ena v kolektivnem šoku, preko meje, v Novi Gorici tistega dne glavna tema pogovorov ni bil Aldo Moro. In tako je tudi danes v »borderless« letu: nacionalni skupnosti utripata drugače tu in »tam čez«. Rim in Ljubljana imata drugačen »software«, zamišljeni (nacionalni) skupnosti na eni in drugi strani meje sta si različni. Še posebej v obdobju po drugi svetovni vojni, ko je tukaj potekal tektonski prelom med dvema vizijama sveta, med

dvema velikima Zgodbama in so bili v Jugoslaviji primorani zgraditi novo mesto, nov center, ki bo v imenu socializma sijal preko meje.

Vendar posameznice in posamezniki nismo zgrajeni samo iz velikih zgodb. Tkivo skupnosti je živo, se spreminja in ljudje vedno najdemo poti do drugega. Beograd, Ljubljana in Rim so daleč, lokalni prebivalci na obeh straneh pa so iskali stezice, ki so dokaj hitro postale poti, mostovi. Zgodovinar Branko Marušič je že 28. julija 1965 v *Primorskem dnevniku* zapisal: *Nova Gorica ni le prevzela vloge mejnega mesta, marveč teži k temu, da postane most sožitja dveh narodnosti, ki ju dogodki preteklosti niso usmerjali v sporazumevanje, v katero danes vlagamo toliko upov in želja.* Danes si težko predstavljamo, da so med Novo Gorico in Gorico vzpostavili neposredno telefonsko povezavo z ročnim vzpostavljanjem povezave šele 3. aprila 1965. Simbolično sta jo v neposrednem telefonskem pogovoru odprla predsednik občinske skupščine Nova Gorica Joško Štrukelj in župan Gorice Franco Gallarotti ter si izmenjala želje po nadaljnji krepitvi stikov med obema sosednjima mestoma. V Gorici je v letu 1965 bil izvoljen nov župan Michele Martina, ki je spremenil odnos do čezmejnega sodelovanja. S Štrukljem sta skupaj obiskovala gimnazijo v Gorici, kar je v odnose med njima vneslo prijateljsko dimenzijo in neposrednost, ki mehča še tako toge in navzven različne institucije, kot je država ali ideologija. Michele Martina je bil izkušen politik iz vrst krščanske demokracije. Po več prijateljskih neuradnih srečanjih med županoma je 17. novembra 1965 prišlo do uradnega srečanja delegacij. Gre za zgodovinski dogodek, ki se je zgodil le štiri leta po postavitvi berlinskega zidu! Sestanek je potekal pod vtisom obiska predsednika italijanske vlade Alda Mora teden dni prej v Beogradu. Na tem obisku mu je bila prvič uradno predstavljena pobuda o izgradnji ceste v Goriška brda po italijanskem ozemlju na pobočju Sabotina.

V slovenskem oziroma jugoslovanskem okviru je v zgodovinopisju obdobje med letoma 1964 in 1973 označeno z izrazom »čas demokracije«, ki so mu v drugi polovici sedemdesetih let sledila tako

imenovana »svinčena leta«. Ta čas zaostritve je v Jugoslaviji nastopil nekaj let po zatrtju praške pomladi leta 1968, ko je ves svet opazoval, če bo »socializmu s človeškim obrazom« uspelo. Čeprav so bila na Zahodu že v začetku petdesetih let prva pričevanja o grozodejstvih v sovjetskih taboriščih pospremljena tudi z intelektualnimi traktati, pa se marsikaj spremeni tudi po izjemno odmevnih objavah Solženicinovega *Arhipelaga Gulag* leta 1973.

Ob koncu leta 1972 je Tito poslal pismo vsem jugoslovanskim komunistom, po katerem naj bi v naslednjem letu svojo kritiko in samokritiko udeleževali organizacije Zveze komunistov (ZK) od lokalnega do državnega nivoja. V pismu sta predsednik in sekretar izvršnega odbora ZK Jugoslavije Stane Dolanc obsodila »malomeščanstvo«, »politikantstvo«, oportunistem in frakcionaštvu znotraj ZK in poudarila nujnost idejne akcijske preobrazbe. V prvi številki leta 1973 je uvodničar *Primorskih novic* zapisal: *Sedanja etapa revolucije je odločilna za razvojne smeri in usodo socializma v Jugoslaviji. Bistvo je v tem: ali bo delavski razred zagospodaril s celotno družbeno reprodukcijo in zagotovil odločilno vlogo pri političnem in družbenem odločanju, ali pa se bodo okrepili tisti odnosi in sile, ki nasprotujejo interesom delavskega razreda, socializma in samoupravljanja. V tem prelomnem trenutku ima Zveza komunistov povečano odgovornost za smeri družbenega razvoja, za funkcioniranje in razvoj sistema, socialističnega značaja oblasti delavskega razreda, za socialistično vsebino vseh družbenih odločitev.*

Podoba časa se nam v letu 1973 kaže tudi v Novi Gorici. V začetku leta je kolektiv Goriških opekarn slavil velik delovni uspeh, saj je izdelal 60-milijonto opeko, nekaj tednov kasneje pa je bila podpisana pogodba z italijanskim partnerjem za izgradnjo tovarne keramičnih ploščic. Na sončno in mrzlo nedeljo, 14. januarja, je jugoslovanski Nobelov nagrajenec za književnost Ivo Andrić obiskal Novo Gorico in jo opazoval s Svete gore. Na Gradu Kromberk si je ogledal zbirke muzeja in se vpisal v knjigo vtisov. Kino v Novi Gorici je tiste dni vrtel sledeče filme: ameriški barvni film *Ljubezenska zgodba*, ameriški barvni

film *Na poti za Shallock*, italijanski barvni film *Tujec* in jugoslovanski barvni film *Popoldne nekega fazana*. Ivo Andrić je bil prvi nobelovec v mladem socialističnem mestu. Kljub temu sta nekaj mesecev kasneje častna občana med drugimi postala Lidija Šentjunc in Miha Marinko. Videz mesta in mesto videza je živelo več življenj: na Sabotinu je bila takoj po novem letu slavnostna otvoritev nove karavle. Čuvaji državne meje so namesto prejšnjega štedilnika na drva dobili novo kuhinjo s štedilnikom na plin in elektriko.

V sedemdeseta leta je novogoriška občina vstopila z županom Rudijem Šimacem. Izvoljen je bil aprila 1969 na volitvah, ki so pokazale, da je usahnil monopol komunistične partije pri kadriranju. Na lokalnem nivoju se tudi na notranjem parketu kaže, da »svinčena« leta le niso bila tako zelo zadušljiva ter so se institucionalne in »kavarniške« debate nadaljevale v podobnem ritmu kot v šestdesetih letih: v odpiranje. Osnovo za kasnejše Osimske sporazume je dalo srečanje med jugoslovanskim zunanjim ministrom Minićem in italijanskim Medicem v Dubrovniku, 19. in 20. marca 1973. Na tem srečanju sta se dogovorila o izhodiščih za pogajanja o dokončni ureditvi državne meje in dokončni uveljavitvi Londonskega sporazuma. Vendar je ta dogovor vse leto 1973 in do maja 1974 miroval.

Zdi pa se, da je mirovalo tudi jugoslovansko gospodarstvo, ključne besede, ki zaznamujejo javni medijski diskurz v letu 1973, so: sestanek, TOZD (Temeljna organizacija združenega dela), likvidnost, nelikvidnost, stabilizacija, sanacija, integracija. Skratka, leto medsebojnega pogovarjanja in dogovarjanja. Tudi prehodi »najbolj odprte meje« med Vzhodom in Zahodom so se v prvi polovici leta upočasnili, samo v februarju 1973 je bilo pol milijona manj ljudi, ki je prestopilo jugoslovansko-italijansko mejo. Višje cene in gospodarska kriza sta terjali svoj davek. Marca je bil sprejet nov zakon o omejevanju svobode tiska. Spremembe uredniških konceptov, ki so jim sledile tudi nekatere kadrovske menjave, so se kazale v spremenjenem načinu poročanja, ki je nasprotoval »liberalizmu«, »nevtralizmu«

in »malomeščanskem okusu« ter se namesto k zahodnim trendom usmerjal na prostor Jugoslavije in neuvrščениh držav.

Vendar so prebivalce leta 1973 bolj kot politične novice in Zveza komunistov obremenjevale cene in pomanjkanje življenjskih dobrin, še najbolj mesa. To se je še posebej poznalo ob meji v Novi Gorici, saj so bile zaradi (ob)mejne ekonomije cene kvalitetnega mesa tu višje kot drugod – pač zakon ponudbe in (čezmejnega) povpraševanja. Kljub temu duh časa in občutek za skupnost dobro ponazori referendum za samoprispevek, ki se je zgodil 21. aprila v skupnostih Solkan, Kromberk in Nova Gorica. Volivci so se odločali, ali so za to, da bi s samoprispevkom pomagali reševativprašanje tretje izmene po osnovnih šolah in prostorske stiske v otroških vrtcih. Danes, v obdobju totalnega razpada solidarne skupnosti, težko predstavljivo. Medobčinski svet severnoprimorskih občin je leta 1973 skupaj z gospodarstveniki in političnim establišmentom prav tako podprl gradnjo HE Kobarid, vendar je skupnost, danes bi rekli civilna družba, rekla odločen ne. V Šempasu pa je na začetku sedemdesetih let na osnovi zavestne odločitve skupine fantov in deklet, žena in mož, povezanih z umetniško dejavnostjo gibanja OHO (1965–1971) nastala še drugačna skupnost: komuna. Aprila 1971 so Marko Pogačnik in somišljeniki v bližini vasi Šempas našli zapuščeno kmetijo, ki so jo lahko kupili za majhen denar. Ustanovnih članov komune v Šempasu je bilo dvanajst. Člani in obiskovalci so po objavi vrste člankov o komuni v *Mladini* najprej začeli prihajati iz Slovenije, kasneje pa so k njim prihajali predvsem mladi ljudje z raznih koncev bivše Jugoslavije. Prispodoba nastanka mesta Nova Gorica, Jugoslavije v malem.

Danes lahko zapišemo, da sta (nacionalni) skupnosti v Gorici in Novi Gorici v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja našli poti druga do druge, kljub pogostim praskam in motnjam. In tako je tudi danes: kljub trikolori in Titu na Sabotinu, ki se izmenjujeta noč in dan, kot da bi želela pripovedovati dve popolnoma različni in ločeni zgodbi. Ali pa prav zaradi tega. Aprila 1976 sta župana Gorice in Nove Gorice,

Pasquale De Simone in Jože Šušmelj, podprla projekt, ki je mladim omogočil, da so brez drugih dovoljenj prečkali mejo, ki je takrat fizično in ideološko ločevala mesti. Rodil se je Pohod prijateljstva. Kako lepo. Borderless.

Skupnost mesta in mesto skupnosti se gradi, sestavlja iz posameznic in posameznikov, mnogokrat neodvisno od prevladujoče ideologije časa. O teh na tem mestu ni bilo govora. Zgodovinar jih beleži, sprašuje očitvidce, iz fragmentarnih drobtinic poskuša razumeti in sestaviti nekakšno sliko, ki pa vedno beži, saj ni in ne bo nikoli popolna. Zato se zateče k pripovedi, ki je mozaik, mnogokotnik posameznih zgodb. Resnice zgodovinar ne zna in ne zmore podati, ker resnice ni v dogodkih, ampak jo z malo želje in sreče najdemo v odnosih med posameznicami in posamezniki, ki preigravajo sebe, druge in svoj čas. Kot v gledališču.

P.S.

11. marca 1974 je bilo v Novi Gorici množično zborovanje kot odgovor na noto italijanske vlade s trditvijo, da ni prenehala italijanska suverenost nad ozemljem bivšega Svobodnega tržaškega ozemlja. Vprašanje državne meje med Jugoslavijo in Italijo so v duhu helsinške deklaracije o varnosti in sodelovanju v Evropi dokončno rešili osimski sporazumi 10. novembra 1975. Državna meja med Italijo in Jugoslavijo ni več nosila pridevnika začasna. Kako naivno.

Arna Hadžialjević, Žiga Udir, Helena Peršuh, Anuša Kodelja, Matija Rupel

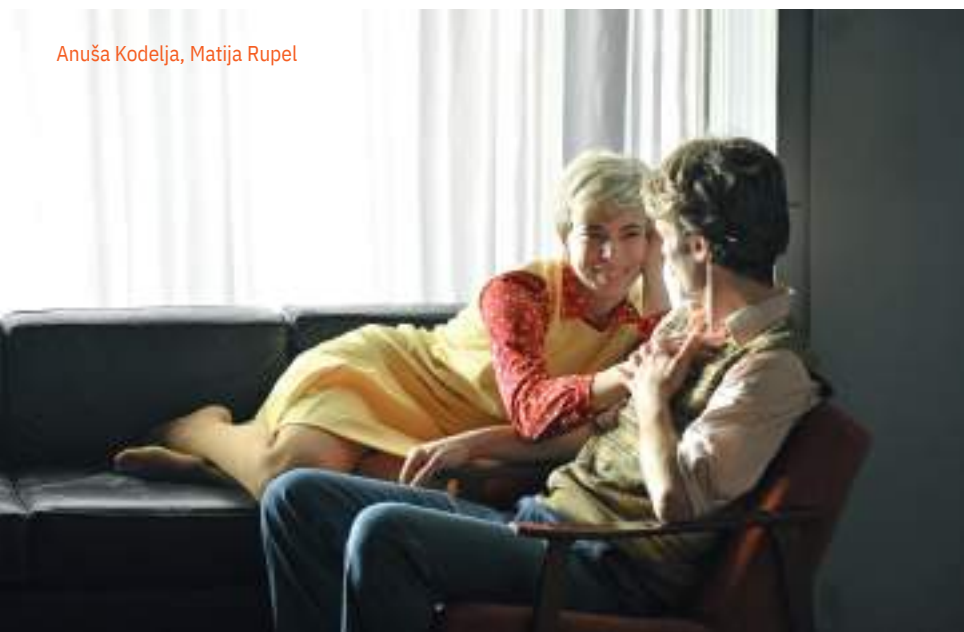




Patrizia Jurinčič Finžgar, Anuša Kodelja



Anuša Kodelja, Matija Rupel





Žiga Udir

Anuša Kodelja, Tamara Avguštin, Patrizia Jurinčič Finžgar



Patrizia Jurinčič Finžgar, Helena Peršuh





Žiga Udir, Arna Hadžialjević

Anuša Kodelja, Marjuta Slamič, Žiga Udir, Matija Rupel, Tamara Avguštin, Helena Peršuh, Ana Hadžialjević, Ana Facchini, Patrizia Juninčič Finžgar





Mojca Madon

**Dogodki in pojmi
v uprizoritvi 1973**

Kratek pregled ključnih dogodkov, pojmov in ljudi, ki so omenjeni v uprizoritvi *1973* in so oblikovali zgodovino, kulturo in družbo na Goriškem ter v svetu. Seznam zajema široko paleto tem – od političnih prelomnic do kulturnih fenomenov, ki so pustili trajen pečat na našem kolektivnem spominu.

Ovidij, *Metamorfoze*

Epska pesnitev rimskega pesnika Ovida obsega kar 15 knjig (250 mitoloških zgodb). Slovencem je delo prvi predstavil Janez Vajkard Valvasor. V *Metamorfozah* mitološko princeso Arno bogovi kaznujejo, ker je izdala svojo domovino, in jo spremenijo v kavko.

Veneti

Severnojadranski Veneti so staro ljudstvo, ki je živelo na območju današnje pokrajine Vittorio Veneto v severovzhodni Italiji. Govorili so venetski jezik (podoben latinščini).

Prvo svetovno prvenstvo v plavanju za ženske

Dogodek, ki se je zgodil v Glasgowu na Škotskem leta 1892, velja za pomemben mejnik v zgodovini ženskega športa.

Cesar Franc Jožef v Gorici

29. in 30. septembra 1900 je Franc Jožef obiskal Gorico, da bi se udeležil praznovanja 400. obletnice pridobitve Goriške in Gradiške s strani Habsburžanov. Ko se je cesar pripeljal, ga je na Ribjem trgu čakalo tristo goriških dam, ki so ga pozdravile in mu poklonile šopek.

Bauli

Veliki leseni ladijski kovčki (skrinje), ki so se predvsem v 18. in 19. stoletju uporabljali za prevoz osebnih predmetov (oblačil in drugih dragocenosti).

Gluhonemnica

28. oktobra leta 1900 je bil v Ljubljani na Zaloški cesti odprt zavod za gluhe z uradnim imenom Kranjski ustanovni zavod za gluhoneme, ki je leta 1905 postal državni zavod. Ob začetku stoletja je to bilo eno večjih poslopij v tedanji Ljubljani. Gluhonemnica je bila grajena za namene izobraževanja in bivanja gluhih otrok – na začetku je sprejela zgolj 50–60 otrok, postopoma pa se je to število večalo. Leta 1937 je bila pri zavodu ustanovljena posebna šola za učence v gospodarstvu, kjer so se gluhi učili obrti. Na mestu bivše gluhonemnice danes stoji Onkološki inštitut v Ljubljani.

Trgovski dom v Gorici

Zgrajen je bil leta 1904 po načrtih arhitekta Maksa Fabianija kot večnamenska stavba s knjižnico, restavracijo, telovadnico, trgovskimi prostori, sedežem banke, gledališčem, dvoranami za zborovanja, sedeži raznih organizacij in nekaj stanovanji. Bil je glavni sedež slovenskih organizacij v Gorici. 2. novembra 1926 so ga fašisti uničili – iz zgradbe so zmetali stole, knjige, note, glasbene inštrumente ter vse skupaj zažgali na cesti, ob tem pa divje plesali.

Soška fronta

Trajala je 888 dni. Prvi strelji so odjeknili še pred uradnim začetkom prve svetovne vojne maja 1914. Na njej se je odvilo 12 soških bitk, najkrajša 8. bitka je trajala 3 dni, najdaljša 11. bitka pa 28 dni. Na soški fronti je bilo

najmanj 250.000 smrtnih žrtev, okoli 700.000 vojakov je bilo ranjenih ali zastrupljenih z vojnimi plini, več kot 500.000 vojakov je bilo izginulih ali ujetih na obeh straneh.

Galicija

Zgodovinska pokrajina, ki si jo danes delita Poljska in Ukrajina, v času prve svetovne vojne pa je bila del Avstro-Ogrske monarhije. Zaradi svoje strateške lege je bila prizorišče krvavih bitk med avstro-ogrskimi in ruskimi silami. Bitke pri Galiciji so bile ene najbolj krvavih bitk v začetnih fazah prve svetovne vojne. Mesto Galič, po katerem je pokrajina poimenovana, je eno najstarejših mest v zahodni Ukrajini. »Halych« v vzhodni slovanščini pomeni kavka, zato je ta ptica kot simbol mesta prikazana v mestnem grbu.

Bitka pri Gnili lipi

Ena od mnogih bitk med rusko in avstro-ogrsko vojsko, ki so na začetku prve svetovne vojne potekale v Galiciji. Ime je dobila po reki Gnila lipa, ki teče severno od kraja Ivano-Frankivsk v Ukrajini. V bitki 29. in 30. avgusta 1914 je bila avstro-ogrška vojska številčno močno nadvladana s strani ruske vojske, 115 avstro-ogrskih bataljonov s 376 topovi se je spopadlo z 292 ruskimi bataljoni in s 750 topovi.

Miloš Crnjanski, *Dnevnik o Černojeviću*

Lirični roman, prvič objavljen leta 1920. Miloš Crnjanski je srbski pisatelj, ki je odraščal v Temišvaru v Romuniji.

Aleksandrinke

Beseda aleksandrinke izvira iz primorske besede *lešandrinke*. To je naziv za Slovenke (zlasti Primorke), ki so od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne odhajale v Egipt, v Aleksandrijo, saj je doma vladala revščina, domačije so bile zadolžene, zato so delo opravljale zaradi preživetja. V Aleksandriji so opravljale predvsem delo varuš, sobaric, kuharic, guvernant, hišnih pomočnic in dojitelj pri bogatih arabskih in tujih družinah. Samske se velikokrat niso vrnile iz Egipta, saj je bila tam večja možnost za preživetje, poročene pa so zelo pogrešale može ter otroke, čeprav so pred odhodom poskrbele za njihovo varstvo, v nekaterih primerih so otroci prišli v Egipt za njimi. Domov so prišle tudi bolj izobražene (predvsem v znanju jezikov in veščin, ki jih pri nas niso poznali). Življenje po vrnitvi je bilo zelo težko. Fenomen aleksandrinke je bil dolgo časa neraziskan in tabuiziran. Prva se jim je začela posvečati Dorica Makuc, ki je leta 1975 tudi posnela film z naslovom *Žerjavi letijo na jug*.

Rapalska pogodba

Kraljevina SHS in Kraljevina Italija sta jo podpisali 12. novembra 1920 v Rapallu v Liguriji. Z njo je bila določena meja med državama, s čimer je bila tretjina slovenskega etničnega ozemlja, Istra in del Dalmacije, dodeljena Italiji, ki je v zameno priznala Kraljevino SHS. Meja je potekala: Mangart – Triglav – Krnice pri Novakih – Špehovše – Hotedršica – Planina – Snežnik

– Reka, pripadli so ji tudi otoki Srakane, Unije, Cres, Lošinj, Lastovo, Palagruža in mesto Zadar. Z rapalsko mejo je bilo slovensko prebivalstvo nekdanje Avstro-Ogrske razdeljeno na dva dela. Slovenci, ki so živeli na Goriškem, delu Notranjske, v Trstu, Istri in na Primorskem, so kmalu občutili raznarodovalni pritisk čedalje močnejšega fašizma. Začelo se je nasilno poitalijančevanje.

Arna Wendell Bontemps

Ameriški pesnik in novelist, ugledni član Harlemske renesanse, ki je bila pomembno gibanje v afroameriški kulturi v 20. in 30. letih. Umrl je leta 1973.

Lissy Arna

Nemška filmska igralka, rojena Elisabeth Arndt, je bila znana po svojih vlogah v nemih filmih. Posnela je preko 60 filmov.

Gondola na Sveto goro

Zgrajena je bila leta 1940, med drugo svetovno vojno je bila porušena, leta 1968 pa ponovno vzpostavljena. Leta 1973 je prenehala z obratovanjem.

Gradnja Nove Gorice

Zamisel o gradnji novega mesta, saj naj bi Gorica po pariški mirovni pogodbi pripadla Italiji, se je rojevala od sredine leta 1946. Gradnja Nove Gorice se je pričela leta 1948. Pri tem so pomembno vlogo odigrale mladinske delovne brigade, ki so jih sestavljali mladi prostovoljci z vseh

koncev Jugoslavije. Poleg njih so na gradbišču delala tudi razna gradbena, mizarska, tesarska in druga podjetja. Prvi stanovanjski blok je bil zgrajen na današnji Kidričevi ulici 33. Poleg stanovanjskih objektov je bila ena izmed prvih gradenj tudi Prosvetni dom (današnji Kulturni dom), ki je bil vključen že v najzgodnejše načrte gradnje mesta.

Kopališče Meblo

Bazen pri Tovarni pohištva v Novi Gorici, kasnejšem Meblu, so odprli leta 1953. Sprva je bil to protipožarni bazen, kmalu pa je postala izredno priljubljena destinacija za prežvljanje poletnih dni. Večina Novogoričanov se ga spominja kot »najlepša leta njihovega življenja«, četudi ga je (včasih bolj, včasih manj) zaznamoval močan vonj po iverki nad vodo in betonom. Strupeni izpusti so močno dražili nosnice in oči kopalcev.

Šempetrska bolnišnica

Leta 1956 je Okrajni ljudski odbor Gorica sprejel odločitev, da se ustanovi Splošna bolnišnica Gorica, kar je pomenilo, da se izvrši delna premestitev že obstoječe bolnišnice v Vipavi v novo poslopje v Šempetru pri Gorici. Ker pa se je izkazalo, da stara bolnišnica ne zadostuje novim zdravstvenim potrebam, se je 1964 pričela gradnja novega objekta. Ukrepi gospodarske reforme so gradnjo za pet let zaustavili, zato je bila leta 1975 dokončana šele prva faza. Nova bolnišnica je začela tudi širši spekter zdravstvenih storitev.

Mina

Mina Anna Mazzini je priljubljena italijanska pevka, dominantna predvsem v 60. in 70. letih. Leta 1963 je bila na italijanskih televizijah prepovedana zaradi nezakonskega otroka s poročenim igralcem, saj to ni bilo v skladu s prevladujočo katoliško moralno. Ker to ni vplivalo na prodajo plošč in ker je bilo zanimanje javnosti veliko, je italijanska televizija po enem letu prekinila prepoved.

Atentat na J. F. Kennedyja

22. novembra 1963 ob 12.30 se je v Teksasu zgodil atentat na ameriškega predsednika, medtem ko se je s svojo limuzino vozil skozi Dealey Plaza. Policijska uprava je 70 minut po atentatu aretirala Leeja Harveyja Oswalda, a do sojenja nikoli ni prišlo, saj ga je le dva dni po tem umoril Jack Ruby.

Martin Luther King mlajši

Ameriški baptistični duhovnik in borec za državljanske pravice. Leta 1964 je prejel Nobelovo nagrado za mir. Leta 1968 je nad njim izvedel atentat James Earl Ray.

Mestece Peyton

Priljubljena ameriška TV-nadaljevanka. Na ameriški televiziji so jo predvajali od leta 1964 do leta 1969, v Jugoslaviji pa v poznih 60. in zgodnjih 70. letih. Nadaljevanka je bila izjemno priljubljena med jugoslovanskimi gledalci in je močno vplivala na takratno televizijsko produkcijo v regiji.

Trgovska hiša v Novi Gorici

Zgrajena je bila na Delpinovi ulici leta 1965.

Poplave v Firencah

4. novembra leta 1966, ko je reka Arno zaradi močnega deževja prestopila bregove in povzročila eno najhujših naravnih nesreč v zgodovini mesta. Bilo je veliko smrtnih žrtev, uničenih je bilo ogromno umetnin in arhivskega gradiva. Po katastrofi je veliko prostovoljcev pomagalo pri reševanju umetnin, prijelo se jih je ime »blatni angeli«.

Woodstock

Legendarni glasbeni festival, ki je potekal od 15. do 18. avgusta 1969 v Bethelu v zvezni državi New York. Privabil je 400.000 obiskovalcev in postal simbol gibanja, ki je nasprotovalo vojni v Vietnamu. Na njem so nastopila izredno znana glasbena imena tistega časa, kot sta Jimi Hendrix in Janis Joplin ter skupini The Who in Creedence Clearwater Revival.

Hipiji

Pripadniki subkulture, ki se je pojavila v 60. letih v ZDA in Zahodni Evropi. Zagovarjali so mir, ljubezen, svobodo, nasprotovali so vojni in potrošništvu (kapitalizmu). Zelo so bili pomembni tudi v glasbeni in nasploh umetniški kulturi. V Slovenijo je hipijevstvo prišlo nekoliko z zamikom (proti koncu 60. let) in imelo pomemben vpliv na

razvoj alternativnih kulturnih scen v Sloveniji predvsem v 70. in 80. letih.

Hippie trail

Predvsem mladi so konec 60., začetek 70. let masovno potovali v Indijo z avtoštopom. Popotovanja so bila značilna za pripadnike hipijevske subkulture. Šlo je za obliko alternativnega turizma, ki je uveljavljal pravilo »potovati dolgo in najceneje, kar se da«. Potovali so iz Evrope in Zahodne Azije, preko Južne Azije, Afganistana, Pakistana vse do Indije in včasih še dlje do Tajske.

Radio Luksemburg

Ena najbolj priljubljenih radijskih postaj v Evropi. Oddajal je od 1933 do 1992. Znan je bil po oddajanju glasbenih uspešnic tistega časa, predvsem iz žanra rock'n'rolla in popa. Mladim je ponujal glasbo, ki je drugod ni bilo mogoče slišati.

Opij, datura, konoplja

Naravne substance, ki vsebujejo psihoaktivne spojine in iz katerih se lahko razvijejo droge. Opij je surovina za izdelavo močnih drog (heroin, morfin), datura vsebuje alkaloida, ki se uporabljajo predvsem za proizvodnjo halucinogenov, konoplja pa je osnova za izdelavo marihuane, hašiša in koncentratov THC. Vse tri substance so poznane že iz časov starega Egipta in Grčije (opij), starodavne Kitajske in Indije (konoplja, datura). LSD, ki je bila priljubljena droga v sedemdesetih, je prav tako močno halicunogen in

ima podobne učinke na možgane kot datura, vendar je LSD sintetična droga, proizvedena v laboratoriju.

Barbapapa

Priljubljena serija slikanic in kasneje tudi risank, ki so nastale na začetku 70. let. Ustvarila sta jo Annette Tison in Talus Taylor. Glavni junaki so barviti liki, ki lahko spreminjajo obliko in promovirajo prijaznost, ekologijo ter domišljijo.

Hotel Argonavti

Projekt so zasnovali člani skupine OHO, ki so za to priložnost v svoje vrste povabili arhitekta Nika Lehrmanna. Gradnja sodobnega hotelsko-gostinskega kompleksa Argonavti se je pričela avgusta 1972 v Novi Gorici. Po načrtih naj bi bil dokončan leta 1974, vendar se je delo zavleklo do leta 1976. Projekt je presegel predvidena finančna sredstva in zaradi konstrukcijskih napak je streha že ob izgradnji puščala. Ko je ob veliki poplavi v Novi Gorici leta 1983 voda zalila podzemne prostore hotela, je sledil stečaj podjetja. Leta 1985 je v nekdanjem hotelu začel delovati izobraževalni center Iskra Delta Argonavti. Odstranjena je bila značilna belo-rumena poliestrska streha in zamenjana z novo, ravno, pločevinasto. Leta 1993 je podjetje Iskra Delta svoj delež prodalo in nastal je hotel Perla v lasti podjetja HIT. Leta 1999 je bila ob predelavi objekta uničena tudi Solarna skulptura skupine OHO.

Solarna skulptura

15 metrov visoka betonska skulptura, zasnovana kot sončna ura, pred hotelom Argonavti v Novi Gorici. Zasnovali so jo umetniki skupine OHO: Andraž Šalamun, Marko Pogačnik, Niko Lehrmann, David Nez in Milenko Matanović. Projekt so leta 1971 predstavili tudi na Bienalu mladih v Parizu. Na začetku se je imenovala Sončna ura, a so kasneje ime spremenili v Solarna skulptura.

Družina v Šempasu

Nastala je na osnovi zavestne odločitve skupine OHO, ki je med drugim delovala na področju konceptualne umetnosti. Komuna je obstajala od leta 1971 do leta 1979. Marko Pogačnik zapiše: *Aprila 1971 smo v bližini vasi Šempas v Vipavski dolini našli zapuščeno kmetijo, ki smo jo lahko kupili za majhen denar. Nemudoma po naselitvi smo začeli saditi krompir. Mamo kozo smo našli v Šempasu, ovce smo po železnici pripeljali iz Bosne. Ustanovnih članov komune v Šempasu je bilo 12. Število je stalno nihalo, ker je veljalo pravilo odprtih vrat. Vsakdo, ki sta ga naše delo in naš namen zanimala, je lahko brezplačno ostal, dokler je želel in dokler je bilo njegovo bivanje usklajeno s pravzorcem komune ...*

Najprej so bili člani in obiskovalci iz Slovenije, po objavi člankov v tujih časopisih pa so v komuno v Šempasu začeli prihajati popotniki od vsepovsod, predvsem tisti, ki so bili na poti v Turčijo in Indijo.

Nevihite na Soncu

Sončne nevihte leta 1972 so povzročile močne geomagnetne nevihte na Zemlji, kar je povzročilo obsežne izpade električne energije in motnje v telekomunikacijah.

Aurora borealis ali polarni sij

Naravni svetlobni pojav, ki se pojavi v polarnih predelih Zemlje. Običajno se kaže kot valovanje svetlobe različnih barv, predvsem zelene ali rdeče. Nastane lahko tudi zaradi neviht na Soncu – takrat je opazen tudi južneje od običajnih polarnih regij.

Smrt zadnjega, rojenega v suženjstvo

22. septembra leta 1972 umre Peter Mills, poslednji človek, rojen v suženjstvo v ZDA. Umrl je v 111. letu starosti. Naslov časopisnega sestavka o njegovi smrti se je glasil: *Rojen suženj, pokopan svoboden človek*. Suženjstvo je bilo v ZDA razširjeno in pravno legalno med leti 1776 in 1865, predvsem na jugu. Po zakonu je bila zaslužnjena oseba obravnavana kot lastnina, ki jo je bilo mogoče kupiti, prodati ali podariti. Suženjstvo je v približno polovici ameriških zveznih držav trajalo do ukinitve leta 1865.

Izum telefona brez žice

Prvi telefonski klic z mobilnim telefonom je bil opravljen 3. aprila 1973, ko je dr. Martin Cooper, inženir pri ameriški Motoroli, poklical konkurenta iz podjetja Bell Labs. Telefon, ki ga je uporabil, je bil

Motorola DynaTAC 8000X in je tehtal približno 1,1 kg.

World Trade Center

Izgradnja svetovnega trgovskega centra v New Yorku se je začela leta 1966 in trajala do leta 1973, ko sta bila dokončana glavna dva stolpa (dvojčka), ki sta postala simbol ameriškega gospodarstva. 11. septembra 2001 se je zgodil teroristični napad, v katerem sta se zaradi trka letal v stolpnici, obe stolpnici sesedli. V napadu je umrlo skoraj 3.000 ljudi, mnogo jih je bilo ranjenih.

Državni udar v Čilu

11. septembra 1973 je skupina vojakov pod vodstvom generala Augusta Pinocheta strmoglavila demokratično izvoljeno oblast Salvadora Allendeja. Znan je njegov poslednji nagovor ljudstvu iz predsedniške palače La Moneda, v katerem je izjavil, da ga bo zvestoba ljudstvu stala življenjeja: *Glede na dejstva mi ostane samo še, da rečem delavcem: Ne bom odstopil! Postavljen v zgodovinsko prelomnico bom za zvestobo ljudem plačal z življenjem. In pravim jim, da sem prepričan, da seme, ki smo ga zasejali v dobri vesti tisočerih in tisočerih Čilencev, ne bo ovenelo za zmeraj. Imajo moč in bodo lahko prevladali nad nami, toda družbenih procesov ni mogoče ustaviti ne z zločinom in ne s silo. Zgodovina je naša, in ljudje ustvarjajo zgodovino*. Allendeja so tistega dne v palači našli mrtvega. Več deset tisoč ljudi je bilo med državnim

ударом aretiranih in pridržanih na nacionalnem stadionu v Santiagu.

Električni mrk

11. septembra leta 1973. *Septembra leta 1973 smo v Sloveniji doživeli popoln kolaps električnega sistema. Ni šlo za kakšen lokalni izpad, ampak je razpadel celoten sistem*, je povedal Andrej Makuc v intervjuju za *Dnevnik*. Ustavile so se tovarne, v težavah so bile bolnišnice, brez elektrike so bila gospodinjstva. Vzrok je bila kombinacija sušnih obdobji, močan gospodarski razvoj ter malo vlaganj v energetiko. Tudi v goriškem Meblu se je proizvodnja začasno ustavila in posledično je na stotine delavcev ostalo brez dela.

30. obletnica Sveta NOB za Primorsko

11. septembra 1973 je minilo 30 let od vseljenske vstaje – Goriške fronte, ki je bila del širšega narodnoosvobodilnega boja v Jugoslaviji med drugo svetovno vojno. 11. septembra 1943 je bil na Vogrskem ustanovljen Narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo, kar je bil pomemben korak k organizaciji uprave na osvobojenih ozemljih. Nekatere italijanske enote so se pridružile partizanom, tvorile so se tudi italijanske partizanske enote, ki so sodelovale v bojih na tem območju.

Konec vojne v Vitenamu

Leta 1973 so se Američani umaknili iz Vietnama in oblast v Sajgonu pustili na cedilu. Boji med Severnim in Južnim

Vietnamom so trajali še naslednji dve leti. Leta 1975 so komunistične sile zasedle Južni Vietnam in državo priključile Severnemu Vietnamu. V vietnamski vojni naj bi umrlo med 1,3 in več kot 4 milijoni ljudi, od tega skoraj 60 tisoč Američanov.

Maloobmejna prepustnica

Osebni dokument, s katerim je bilo prebivalstvu vzdolž italijansko-jugoslovanske meje od sredine 50. let naprej olajšano čezmejno gibanje. Imetniki tega dokumenta, za katerega so morali posebej zaprositi pri lokalnih oblasteh, so pri prehajanju meje in prenosu blaga imeli več ugodnosti kot imetniki potnih listov. Gibanje pa je bilo omejeno lokacijsko in časovno (72 ur), prenos dobrin pa tako po številu prenosov kot po vrednosti blaga.

Igrača dojenček

Obstajale so različne igrače, med njimi Baby Alive, ki jo je leta 1973 predstavilo podjetje Kenner. Na Goriškem pa je bil popularen italijanski Cicciobello, ustvarjen leta 1962.

Služenje vojaškega roka v JLA

Vojaški rok je bil obvezen za vse moške, stare od 18 do 27 let, čeprav je lahko bil podaljšan do 30. leta. Trajanje služenja se je razlikovalo skozi leta; sprva je trajalo dve leti, vendar je bilo po letu 1964 skrajšano na 18 mesecev. Naborniki so pogosto

služili daleč od svojega kraja bivanja, kar je spodbujalo mešanje etničnih skupin in preprečevalo nacionalistične tendence znotraj vojske. Za mnoge je služenje vojaškega roka predstavljalo pomembno življenjsko izkušnjo, ki je vključevala tudi formiranje prijateljstev in spoznavanje različnih kultur znotraj Jugoslavije.

Samoprispevek

Prostovoljna donacija, za katero so se ljudje odločili in tako so se gradili vodovodi, kulturni domovi, osnovne šole, vrtci ipd.

Eleonora

Priljubljena italijanska TV-nadaljevanka iz leta 1973 z znano igralko Giulietto Masina.

Loretta Goggi

Italijanska pevkica, igralka in televizijska osebnost, rojena leta 1950. S pesmijo *Maledetta Primavera (Prekleta pomlad)* je na popularnem italijanskem glasbenem dogodku Sanremo leta 1981 zasedla drugo mesto.

Alfa Romeo – Arna

Model avtomobila, ki ga je proizvajal italijanski proizvajalec avtomobilov Alfa Romeo v sodelovanju z japonskim Nissanom. Ime Arna je kratica, ki pomeni Alfa Romeo Nissan Autoveicoli. Ni veljal za priljubljen avtomobil, hitro se je izkazalo, da ima Arna najslabše komponente obeh podjetij, zato so ga po štirih letih umaknili iz prodaje.

Vojna za Slovenijo

Osamosvojitvena vojna je potekala 10 dni (27. 6.–7. 7. 1991), ko je Slovenija razglasila neodvisnost od Jugoslavije. Po nepopolnem pregledu je imela JLA 44 mrtvih in 146 ranjenih, slovenska stran pa 19 mrtvih in 182 ranjenih. Ubitih je bilo 12 tujih državljanov, ne vemo pa, koliko slovenskih vojakov je bilo ubitih ob poizkusu bega iz JLA. Razmere so bile napete in polne negotovosti, na ulicah so bile vidne vojaške patrulje, izvajal se je vojaški nadzor na mejah in ob pomembnih državnih objektih. Zaradi vojaških napadov so bila v večjih mestih pripravljena zaklonišča za hitro evakuacijo ljudi v primeru ogroženosti.

Arnini otroci

Nemško-izraelski dokumentarni film iz leta 2004, ki sta ga režirala Juliano Mer-Khamis in Danniel Danniel. Film govori o Arni Mer-Khamis, režiserjevi materi, Izraelki, ki se je poročila s Palestincem in postala politična aktivistka za pravice Palestincev.

Kontakti / *Contacts*

Slovensko narodno gledališče Nova Gorica / *Slovene National Theatre Nova Gorica*

Trg Edvarda Kardelja 5,
5000 Nova Gorica, Slovenija / *Slovenija*
T +386 5 335 22 00, F +386 5 302 12 70
info@sng-ng.si, www.sng-ng.si

Direktorica / *General Manager*
Mirjam Drnovšček
E mirjam.drnovscek@sng-ng.si
T +386 5 335 22 10

Umetniški vodja / *Artistic Director*
Marko Bratuš
E marko.bratus@sng-ng.si
T +386 5 335 22 10

Poslovna sekretarka / *Business Secretary*
Barbara Skorjanc
E barbara.skorjanc@sng-ng.si
T +386 5 335 22 10

Dramaturginji / *Dramaturgs*
mag. **Ana Kržišnik Blažica**
E ana.krzisnik@sng-ng.si
T +386 5 335 22 00
in / *and*
Martina Mrhar
E martina.mrhar@sng-ng.si
T +386 5 335 22 00

Lektorica / *Language Consultant*
Anja Pišot
E anja.pisot@sng-ng.si
T +386 5 335 22 00

Vodja Mladega odra Amo in abonmajev
za otroke, dramaturginja
/ *Chief of Young Stage Amo and Season's*
Programme for Children, Dramaturg
Tereza Gregorič
E tereza.gregoric@sng-ng.si
T +386 5 335 22 02

Vodja odnosov z javnostjo / *Publicity Manager*
Metka Sulič
E odnosizjavnostjo@sng-ng.si
T +386 5 335 22 50

Vodja programa / *Programme Manager*
mag. **Barbara Simčič Veličkov**
E organizacija@sng-ng.si
T +386 5 335 22 04

Vodja računovodstva / *Chief Accountant*
Neža Lango
E neza.lango@sng-ng.si
T 386 5 335 22 07

Vodja tehničnih služb
/ *Manager of Technical Services*
Davorin Kodrič
E davorin.kodric@sng-ng.si
T +386 (0)5 335 22 14
M +386 (0)41 318 911

Producent / *Producer*
Aleksander Blažica
E aleksander.blazica@sng-ng.si
T +386 5 335 22 14

Blagajna / *Box Office*
E blagajna@sng-ng.si
T +386 5 335 22 47
vsak delavnik / *workdays*
10.00–12.00 in / *and* 15.00–17.00
ter uro pred pričetkom predstav
/ *and an hour before each performance*

Svet SNG Nova Gorica / Council SNT Nova Gorica

Robert Gajser (predsednik / *president*), Klavdija Figelj (podpredsednica / *vice president*),
Martina Mrhar, Damjana Pavlica, Marjan Zahar

Strokovni svet SNG Nova Gorica / Expert Council SNT Nova Gorica

Andrejka Markočič Šušmelj (predsednica / *president*), Tereza Gregorič (podpredsednica / *vice president*),
mag. Alida Bevk, Igor Komel, Matija Rupel, Aleš Valič

Dejavnost SNG Nova Gorica financira Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.
Del spremljevalnega programa sofinancira Mestna občina Nova Gorica.

Partnerji



GO! 2025
NOVA GORICA
GORIZIA

Evropska Prestolnica Kulture
Capitale Europea della Cultura
European Capital of Culture

Sponsor



Medijska sponzorja



Gledališki list SNG Nova Gorica, sezona 2024/2025, številka 5

Izdajatelj SNG Nova Gorica

Predstavnica Mirjam Drnovšček

Urednica Martina Mrhar

Uredništvo mag. Ana Kržišnik Blažica, Anja Pišot

Lektorica Anja Pišot

Fotograf Peter Uhan

Prelom Idejološka Ordinacija

Ilustrator Luka Seme

Naklada 300 (ponovni natis)

Tisk A-media

SNG Nova Gorica ISSN 1581-9884

Cena publikacije je 2 evra.

